

CZY TO PTAK, CZY TO SAMOLOT...?

RECENZJA TOMU

PTAKI W LITERATURZE, KULTURZE, JĘZYKU I MEDIACH

Julia Magdziak

Uniwersytet w Siedlcach
jm85158@stud.uph.edu.pl

Streszczenie: Recenzja monografii wieloautorskiej *Ptaki w literaturze, kulturze, języku i mediach* przedstawia strukturę oraz zakres badań przeprowadzonych na wybranych przez autorów przykładach wykorzystywania wizerunku ptaków w wymienionych elementach kultury i sztuki. Autorka wyszczególnia w niej wybrane artykuły, analizuje i poddaje je krytyce.

Słowa kluczowe: ptak, monografia, recenzja, kultura, język, literatura, media

IS IT A BIRD, IS IT A PLANE?...

The review of the monography *Birds in Literature, Culture, Language and Media*.

Abstract: The review of the multi-author monograph *Birds in Literature, Culture, Language and Media* presents the structure and scope of the research carried out on the authors' selected examples of the use of the image of birds in the mentioned elements of culture and art. The author of the review details the selected articles, and then analyses and critiques them.

Keywords: bird, monography, review, culture, language, literature, media

Ptaki. Piękne stworzenia, panowie przestworzy i tajemnica zarazem. Są z nami od zawsze. Jak wyglądałby świat, gdyby nie one? Ponura cisza, puste niebo i poczucie, że czegoś nam brakuje. Obojętnie czy to domowa kura czy dzika gęś, kaczka czy żuraw, każde z tych stworzeń jest na swój sposób niezwykle. Ptaki do tego stopnia fascynowały i wciąż fascynują ludzi, że nie wiedząc kiedy stały się one nie tylko częścią natury, ale też częścią ludzkiej egzystencji. Poza lasem, łąką czy też skromnym ogródkiem, ptaki można odnaleźć także w mowie oraz piśmie. Część ludzi pewnie nawet tego nie zauważa, gdy mówi „Trafiło się ślepej kurze ziarno”. Dlaczego akurat kurze? Dlaczego ziarno? Albo też dlaczego łabędź pod wpływem tradycji literackiej i kulturowej przywołuje na myśl wszystko co piękne, delikatne i dumne? Kto zainicjował takie skojarzenia? Gdzie można je odnaleźć? Na te i inne pytania odpowiada monografia wieloautorska *Ptaki w literaturze, kulturze, języku i mediach*.

Publikacja poświęcona ptakom, wydana w 2020 roku, zawiera artykuły z zakresu kulturoznawstwa, językoznawstwa oraz literaturoznawstwa. Te, dotyczące występowania ptaków w kulturze oraz mediach skupiają się m.in. na obrazie i opisie zwierząt z rajskich wysp, ptaków w czasopiśmie oraz symbolice pierzastych stworzeń w tradycji ludowej. Językoznawcy z kolei podjęli zagadnienia dotyczące obecności ptaków w przysłowiach czy związkach frazeologicznych, ich pochodzenie. Porównali te związki wyrazowe także z innymi słowiańskimi czy germańskimi językami. Literaturoznawcy natomiast przestudiowali obecność ptaków jako bohaterów w epokach literackich oraz wybranych dziełach literatury pięknej i fantastyki.

Monografia wieloautorska została podzielona na trzy rozdziały. Pierwszy z nich odnosi się do symboliki wybranych gatunków ptactwa w kulturze oraz sztuce np. rzeźbom, obrazom i tradycji. Drugi traktuje o obrazach ptaków w języku czeskim oraz francuskim. Ostatni rozdział odnosi się do obecności ptactwa w literaturze; skupia się na ich roli i znaczeniu w poezji oraz prozie.

Wstęp do publikacji, autorstwa Andrzeja Borkowskiego, przybliży czytelnikowi znaczenie ptaków w kulturze i sztuce. Autor pokazuje również, że symbol tych zwierząt jest obecny w naszej codzienności – wizerunek jest obecny na godłach czy herbach miast, województw oraz krajów.¹ Wyliczenia przykładów pozwalają czytelnikowi zrozumieć, że monografia stanowi temat do rozważań oraz szerszych badań.

Na początku chciałabym poruszyć kwestie ikonografii. Zdecydowanie najwięcej obrazów wykorzystywała Julia Czapla w artykule *Obraz kontra opis. Źródła XVI-w. mitu o beznogich rajskich ptakach*. Autorka wzbogaca tekst o rysunki zwierząt z szesnastego wieku, by unaocznić odbiorcy, w jaki sposób postrzegano mało znane wówczas gatunki z dalekich wysp. Skupiano się przede wszystkim na zobrażowaniu ich piękna i wyjątkowości, podczas gdy tekst przytaczał historię stopniowego poznawania natury rajskich ptaków, sposobu bycia oraz zachowania. Jak wszystko co nowe i nieznanne w Europie, im mniej o nich wiedzano, tym bardziej chciano je zrozumieć. Często jednak z fascynacji rodziły się nowe pomysły (np. feniks w płomieniach przedstawiany jako kruk). Cała „beznogość” rajskich ptaków wywodzi się z tego, że na obrazach skupiano się głównie na przedstawieniu barwnego, niespotykanego upierzenia, dlatego rysowano je w taki sposób, że skrzydła, ogon i grzbiet zasłaniały nogi zwierząt, skutkiem czego wyglądały, jakby zostały ich pozbawione.

¹ Jak pisze Andrzej Borkowski: „Naukowy tom monograficzny (...) to kolejne ogniwo interdyscyplinarnego namysłu badawczego po koniu, kocie i psie. Te dociekania koncentrują się na problematyce fauny w perspektywie rozpoznawania funkcji oraz objaśniania znaczenia zwierząt w wybranych tekstach kultury”. Cyt. za: *Ptaki w literaturze, kulturze, języku i mediach*, red. Ewa Borkowska, Andrzej Borkowski, Maria Długołęcka-Pietrzak i Barbara Stelingowska, Siedlce 2020, s. 9.

W omawianej monografii wieloautorskiej nie brakuje również autorów badających znaczenie ptactwa w kulturze i sztuce. Artykuł Magdaleny Bryły „*Kiedy kur pieje, diabeł truchleje*” – przegląd symboliki koguta w opowieściach ludowych i wierzeniach religijnych jest ciągiem wyszczególnionych cech i zalet ptaka, za które ceniono go w dawnych czasach. Z kolei innym ciekawym sposobem przedstawienia tematu jest praca Adriany Dziemitko „*Aviarium*” młodopolskiej poezji kobiecej. Autorka stworzyła niewielki bestiariusz ptaków obecnych w literaturze przełomu dziewiętnastego i dwudziestego wieku. Przedstawia zwierzęta, opisuje je, przybliży czytelnikowi ich symbolikę (m.in. wspomnianego wcześniej łabędzia), a jednocześnie ugruntowuje własne spostrzeżenia na podstawie wybranych przykładów literackich.

Prawdziwym zaskoczeniem okazują się również prace z dziedziny językoznawstwa. Nawet jeżeli odbiorca nie interesuje się tą nauką, nie oznacza, że nie zrozumie treści, którą mają do przekazania Lubomír Hampl oraz Małgorzata Posturzyńska-Bosko. Autorzy zaprezentowali związki wyrazowe związane z ptactwem w języku czeskim (oraz podobieństw wyrażen do języka polskiego) i francuskim. Ich badania przedstawiają archetypy zwierząt w mowie, którym na przestrzeni lat nadano już pewne cechy, z którymi są one kojarzone. Przykładowo kura to zazwyczaj symbol głupoty czy niewielkiego rozmiaru, sroka z kolei w języku francuskim jest zwiastunem pogody (dobrej bądź złej, autorka przywołuje oba przykłady). Badania te są sformułowane w tak przystępny sposób, że nawet jeśli czytelnikowi obce są oba języki, może potraktować badania jako zaskakujące ciekawostki i przekonać się, jak wiele łączy pozornie różne od siebie mowy.

Jako wielka sympatyczka fantastyki, stwierdzam, że na uwagę zasługuje również jedna, jedyna praca poświęcona temu gatunkowi literackiemu, mianowicie artykułu Marka Jastrzębskiego pt. *Kwestia orłów J.J.R. Tolkiena. Czytając „Władcę pierścieni” i „Hobbita”*. Niezwykle cieszy mnie, że prowadzone są badania również z zakresu niedocenianej (w mojej opinii), ale jednocześnie bardzo rozpowszechnionej kategorii lektury. Autor skrupulatnie interpretuje i analizuje postacie orłów, opiera się na wybranych fragmentach książek Tolkiena. Niezrozumiałe lub wyrwane z kontekstu cytaty wyjaśnia w przypisach, tak, by czytelnik miał pewność, że jest w stanie zrozumieć i zaakceptować zdanie badacza.

Zbiór artykułów *Ptaki w literaturze, kulturze, języku i mediach* są jak podróż przez dorobek sztuki i kultury, w których bohaterami są właśnie ptaki. W rzeczy samej to stworzenia, które można badać jeszcze przez długi czas. Tak długo, jak będą żyć i będą obecne ich archetypy w mowie, kulturze i piśmie, tak długo ludzie będą się nimi fascynować.

BIBLIOGRAFIA

Ptaki w literaturze, kulturze, języku i mediach, red. Ewa Borkowska, Andrzej Borkowski,
Maria Długołęcka-Pietrzak i Barbara Stelingowska, Siedlce 2020.

Dane kontaktowe / Contact details:

Julia Magdziak

E-mail: jm85158@stud.uph.edu.pl